

อำนาจรัฐอธิปไตยกับปัญหาความยุติธรรมผ่านชีวิต ของนายอนันต์ ภัคดีประไพ

ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช¹

Received: March 24, 2020

Revised: August 2, 2020

Accepted: August 20, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอปัญหาความยุติธรรมของประเทศไทยผ่านชีวิตของนายอนันต์ ภัคดีประไพ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลกและอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2518 สมัยรัฐบาลของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยประยุกต์ใช้แนวคิดอำนาจรัฐอธิปไตยในการอธิบายปัญหาความยุติธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงบริบทชีวิตของนายอนันต์ ซึ่งพบว่าปัญหาหลักสำคัญของความยุติธรรมในไทย คือ การปกครองแบบอำนาจนิยมที่ใช้กระบวนการยุติธรรมและศาลเป็นเครื่องมือทางการเมือง ในการควบคุมสังคมและฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง ในขณะเดียวกัน ประเทศไทยเองก็ได้ใช้กฎหมาย และศาลในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและการลดยอนวลพ้นความผิด โดยเฉพาะ รัฐบาลทหาร อันแสดงให้เห็นถึงการทำให้การเมืองแบบอำนาจนิยมอยู่ในอำนาจของศาล ซึ่งสร้างผลกระทบต่อความขัดแย้งทางการเมือง การละเมิดสิทธิมนุษยชน และความรุนแรงของ รัฐในสังคมไทย ในขณะที่ ศาลและระบบกฎหมายได้กลายมาเป็นจุดศูนย์กลางของความขัดแย้ง ระหว่างรัฐกับสังคม และสะท้อนปัญหาความไม่ชอบธรรมของประเทศไทยสมัยใหม่

คำสำคัญ การรัฐประหาร, อำนาจรัฐอธิปไตย, ความยุติธรรม

¹ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก 65000
อีเมล: fugith@hotmail.com

The Rule of Authoritarianism and the Justice Problem Through the Life of Anan Phakprapai

Thannapat Jarernpanit²

Abstract

This article presents the injustice issue of Thai state through the life of Anan Phakprapai who is the member of the house of representative of Phitsanulok province, and Deputy Minister of Agriculture and Cooperatives during the Kukrit Pramroj government in 1975. The article applies the rule of authoritarianism concept to explain the justice troubles which happened during the life of Anan. The major issue of Thai injustice found in the rule of authoritarianism which uses the court and judicial system as a political instrument to control society and political opponents. In the meantime, the Thai state use the laws and courts to justify their political legitimacy and impunity especially the military junta. This shows the judicialization of authoritarian politics that affected in political conflicts, human rights abuse and the state violence in Thai society. Meanwhile, the court and judicial system become the center of state-society contention, and it reflects the illegitimacy problem of Thai modern state.

Keywords Military Coup, The Rule of Authoritarianism, Justice

² College of Local Management and Development, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok 65000. E-mail: fugith@hotmail.com

1. บทนำ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่เขียนขึ้นเป็นพิเศษเพื่อการศึกษาอัตชีวประวัติ บทบาทและแนวคิดทางการเมืองของนายอนันต์ ภัคดีประไพ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงรัฐบาลสมัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก 2 สมัย ซึ่งนายอนันต์ ภัคดีประไพ มีบทบาทที่น่าสนใจในมุมมองทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยจากการที่เป็นอดีตรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลกที่ทำการยื่นฟ้องร้องต่อศาลอาญาเพื่อดำเนินคดีต่อคณะปฏิวัติที่ทำการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ร่วมกับนายอุทัย พิมพ์ใจชน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชลบุรี ของพรรคประชาธิปัตย์ และนายบุญเกิด หิรัญคำ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิ อันเป็นการยึดอำนาจตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร โดยการยื่นฟ้องร้องต่อศาลดังกล่าวเป็นไปเพื่อต่อสู้กับอำนาจเผด็จการทหารในช่วงเวลานั้นอย่างเปิดเผยและกล้าหาญ และแสดงให้เห็นว่าการทำรัฐประหารยึดอำนาจนั้นเป็นการกบฏ เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจของคนในสังคมไทยได้รู้และเรียนรู้จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าว

ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวของนายอนันต์ ภัคดีประไพ และ ส.ส.อีกสองท่าน ถือได้ว่าเป็นจุดสำคัญทางการเมืองไทยที่เชื่อมต่อการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลเผด็จการและเรียกร้องประชาธิปไตยครั้งใหญ่ในช่วงเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ของกลุ่มนิสิตนักศึกษาและประชาชน รวมทั้งในช่วงที่นายอนันต์ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้มีบทบาทในการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายและกฎหมายต่อการแก้ไขปัญหาชาวนา โดยในช่วงเวลานั้นมีบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองแบบแบ่งขั้วและการเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มสหพันธ์ชาวนาชาวไร่และกรรมกร และนักศึกษาเกิดขึ้นจนนำไปสู่ความรุนแรงตามมาในสังคมการเมืองไทยช่วงเวลานั้น อันเป็นบริบททางการเมืองสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงที่นายอนันต์มีชีวิตอยู่และช่วยสะท้อนปัญหาความยุติธรรมในแบบอำนาจรัฐอภิสิทธิ์ด้วยกัน โดยผู้เขียนใช้แนวคิดเรื่องอำนาจรัฐอภิสิทธิ์ที่มีความหมายถึง การใช้อำนาจของรัฐที่ต้องการควบคุมสังคม ฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองและประชาชนภายใต้ระบบปกครอง ศาลและกฎหมายที่รัฐเข้าไปใช้อำนาจแทรกแซงหรือสถาปนาขึ้นมาเหนือกฎหมายที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถใช้อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดและมีอภิสิทธิ์ในการใช้อำนาจตามที่ต้องการ และสามารถดำรงไว้ซึ่งระบอบการปกครองและสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐได้ ซึ่งเป็นลักษณะของระบอบอำนาจนิยม (Moustafa & Ginsburg, 2008) เพื่ออธิบายปัญหาของความยุติธรรมแบบอำนาจรัฐอภิสิทธิ์ผ่านการศึกษาชีวิต และบทบาท

ทางการเมืองของนายอนันต์ รวมถึงบริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตของนายอนันต์โดยการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น วิทยานิพนธ์ของนายอนันต์ ภัคดีประไพ ชาว เอกสารทางราชการ และการสัมภาษณ์บุคคลในครอบครัวและ/หรือบุคคลใกล้ชิดของนายอนันต์ ภัคดีประไพ และบริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นมาประกอบการอธิบายและวิเคราะห์

2. อำนาจรัฐอธิปไตยกับปัญหาความยุติธรรมผ่านชีวิตของนายอนันต์ ภัคดีประไพ

ในส่วนนี้ ผู้เขียนจะทำการแบ่งเนื้อหาออกเป็นสามส่วน ได้แก่ หนึ่ง ชีวิตของนายอนันต์โดยสังเขป เพื่อแสดงภูมิหลังของนายอนันต์ สอง กฎจอมพลถนอม เพื่อสะท้อนการต่อสู้ทางการเมืองของนายอนันต์และพวกที่พยายามปกป้องระบอบประชาธิปไตย แต่กลับต้องเผชิญกับความอยุติธรรมที่เกิดจากการใช้อำนาจรัฐแบบอภิสิทธิ์ และสาม บทบาทความคิดทางการเมืองของนายอนันต์ เพื่อสะท้อนสภาวะทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2518-2519 ในช่วงสมัยของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นสำคัญ อันเป็นช่วงที่นายอนันต์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2.1 ชีวิตของนายอนันต์

นายอนันต์ ภัคดีประไพ เกิดเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2480 เป็นบุตรของนายอรุณ ภัคดีประไพ และนางชวนชื่น โพธิ์สุวรรณ เป็นคนอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีพี่น้องร่วมกัน 6 คน ได้แก่ นางสาวลี อุ่นเรือน นางสุพัตรา เกษน้อย นางงามตา บุรณเขตต์ นายณรงค์ ภัคดีประไพ และนางสาวมลิวลย์ ภัคดีประไพ โดยนายอนันต์เป็นบุตรคนโตสุดของครอบครัวและไม่ได้สมรส มีครอบครัว (หนังสือที่ระลึกงานฌาปนกิจของคุณพ่ออรุณ ภัคดีประไพ, 2558)

ลักษณะบุคลิกส่วนตัวของนายอนันต์นั้น ค่อนข้างเป็นคนมีความเป็นส่วนตัวสูง รักสงบเป็นคนตรง ยึดมั่นในความคิดและอุดมการณ์ของตนเอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความมุ่งหวังต่อการสร้างสิ่งดีให้แก่สังคมส่วนรวม นายอนันต์เป็นนักอ่านและนักเขียนคนหนึ่ง หากแต่เสียดายตรงที่ว่าเอกสารส่วนบุคคลเหล่านั้นได้ถูกทำลายและสูญหายไป เนื่องจากถูกปลวกกิน และได้มีการรื้อถอนบ้านที่นายอนันต์อาศัยอยู่ในช่วงบั้นปลายชีวิตทิ้งไป (น้องสาวของนายอนันต์ ภัคดีประไพ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มีนาคม 2563)

ด้านการศึกษา นายอนันต์ จบการศึกษาจากโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม จบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนศิริศาสตร์ จากนั้นในปี พ.ศ. 2502 นายอนันต์ได้เข้าศึกษาต่อที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ สาขาช่างกลโรงงาน จากนั้นเข้าศึกษาต่อและสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต จากวิทยาลัยครูพิษณุโลกสงคราม ในปี พ.ศ. 2527 และสำเร็จ

การศึกษาปริญญาโท ด้านรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2532 โดยทำวิทยานิพนธ์เรื่อง นโยบายกัมมัตติของคณะรัฐมนตรีไทย ระหว่าง พ.ศ. 2518-2523 จากคำบอกเล่าของเพื่อนและรุ่นน้องในโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม นายอนันต์เป็นคนเรียนหนังสือเก่งและมาจากครอบครัวที่ดี เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของเพื่อน และรุ่นพี่รุ่นน้องในโรงเรียน เนื่องจากคุณพ่อของนายอนันต์นั้นเคยดำรงตำแหน่งเป็นนายกเทศมนตรีของจังหวัดพิษณุโลก (รุ่นน้องของนายอนันต์ ภัคดีประไพ สมัยเรียนโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 มีนาคม 2563)

ด้านชีวิตการทำงาน นายอนันต์ เคยเป็นผู้จัดการโรงกลึงอุปกรณ์ซึ่งเป็นกิจการของครอบครัวในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และร่วมดำเนินกิจการกับครอบครัวในฐานะหุ้นส่วน ประกอบกิจการเดินรถประจำทางในนาม “บริษัทพิษณุโลกบริการ” หรือเป็นที่รู้จักของคนพิษณุโลกในนาม “รถเมล์บ้านเรา” ซึ่งเริ่มดำเนินกิจการมาตั้งแต่ วันที่ 7 เมษายน ปี พ.ศ. 2508 และปิดกิจการลงเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม ปี พ.ศ. 2557

ส่วนความสนใจในด้านการเมืองของนายอนันต์ ภัคดีประไพ นั้น อาจกล่าวได้ว่าได้รับแรงบันดาลใจมาจากคุณพ่อนายอรุณ ภัคดีประไพ ผู้ซึ่งเป็นอดีตนายกเทศมนตรีถึง 2 สมัย ของจังหวัดพิษณุโลก (พ.ศ. 2501-2510) และสร้างความเจริญให้แก่เมืองพิษณุโลกเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม นายอนันต์นั้นสนใจในเส้นทางของนักการเมืองระดับชาติมากกว่าการเมืองในระดับท้องถิ่น โดยในปี พ.ศ. 2512 นายอนันต์ได้ลงสมัครรับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก ในครั้งการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเป็นการทั่วไป พ.ศ. 2512 โดยไม่สังกัดพรรคการเมืองใด และได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก (พ.ศ. 2512-2514) และในปี พ.ศ. 2518 ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลกอีกครั้งในสังกัดพรรคไท ซึ่งนายอนันต์เป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคขึ้นมา เมื่อคราวมีพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 ตั้งแต่วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2517 ถึงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 เพื่อรองรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไป ในปี พ.ศ. 2518 โดยจดทะเบียนพรรคเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 โดยมีนายเผด็จศึก เทพหัสดิน ณ อยุธยา เป็นหัวหน้าพรรค มีเลขาธิการพรรคการเมือง คือ นายสมบัติ อารังธัญวงศ์ ส่วนนายอนันต์ ภัคดีประไพ เป็นกรรมการอำนวยการอื่น พร้อมด้วยนายไพฑูรย์ มัชฌิมาลย์ นายชัย ชิดชอบ นายวิระ จันทะแจ้ง นายเปรมปรี ฌ สงขลา และนายรังสรรค์ จังศิริพรภรณ์ โดยอุดมการณ์หลักของพรรค คือ การเมืองเป็นเครื่องกำหนดแนวทางทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเมือง และเชื่อมั่นว่าประชาชนเป็นฐานอำนาจที่แท้จริงในการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยในนโยบายทางการเมืองนั้น พรรคไทสนับสนุนการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตยต่อต้านระบอบเผด็จการทุกรูปแบบ ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีความตื่นตัว และมีส่วนร่วมทางการเมือง และพิทักษ์ไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน

ทั้งนี้ พรรคไทมุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรมในสังคมให้เกิดขึ้น ภายใต้หลักนำ 5 ประการ ได้แก่ 1) สร้างและพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถภาพ และความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ 2) ระดมสรรพกำลังบูรณะฟื้นฟูระบบและกลไกในการพัฒนาสังคมชนบทโดยเร่งด่วน 3) บูรณะและฟื้นฟูสังคมเมือง และเสริมสร้างอุตสาหกรรมและธุรกิจให้สอดคล้องกับการผลิตทางเกษตรกรรมและการพัฒนาสังคมชนบท 4) ยึดหลักพึ่งตนเอง ในการปฏิรูปสังคมชนบทและสังคมเมือง โดยมุ่งค้นหาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการผลิตแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ โดยไม่ขัดกับหลักอนุรักษ์ และ 5) จัดระบบ การตลาด แสวงหาและขยายตลาดผลิตผลของชาติ เพื่อส่งเสริมการผลิตทั้งด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม โดยเป้าหมายสูงสุดของพรรค คือ การขจัดความไม่รู้ ความยากจนและผดุง โอกาสอันทัดเทียมกันทุกด้านแก่ประชาชนไทยทุกคน อันจะเป็นการสร้างชาติไทยให้มีความเป็น ไทยอย่างสมบูรณ์ (ประกาศสำนักงานนายทะเบียนพรรคการเมือง ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการจดทะเบียนพรรคการเมือง, 2518)

จากแนวอุดมการณ์ของพรรคไทข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดทางการเมืองและความมุ่งหวังทางการเมืองของพรรคและการมองการเมืองในทัศนะความคิดของนายอนันต์ คือ การปกครองแบบระบอบประชาธิปไตย ที่เน้นสิทธิเสรีภาพของประชาชน ความเป็นธรรมเท่าเทียมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน พื้นฐานของอำนาจการปกครอง คือ ประชาชน ตามอุดมการณ์ของพรรค ส่วนจากการศึกษาวิทยานิพนธ์ของนายอนันต์นั้นสะท้อนว่า กลไกสำคัญของการพัฒนาการเมืองและประเทศ คือ นโยบายสาธารณะของรัฐบาลที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียม และสามารถตอบสนองต่อความต้องการและการแก้ไขปัญหาของประชาชนอย่างแท้จริง โดยในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องมีการเสนอนโยบายของรัฐบาลต่อสาธารณชน โดยเริ่มตั้งแต่การหาเสียงลงสมัครรับเลือกตั้ง และการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีที่จะต้องมีการแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นตัวแทนของประชาชนทั้งประเทศ โดยการได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรที่เห็นชอบและยอมรับว่านโยบายนั้นเป็นประโยชน์กับประชาชน ดังนั้น คณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงมาจากการเลือกตั้งของประชาชนตามวิถีระบอบประชาธิปไตย และเป็นตัวแทนของประชาชนในการปกป้องสิทธิเสรีภาพและประโยชน์ของประชาชน และการดำเนินนโยบายของรัฐบาลควรเป็นไปตามที่รัฐบาลได้แถลงไว้ต่อสภาผู้แทนราษฎร ฉะนั้น นโยบายของรัฐและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรีในฐานะตัวแทนของประชาชนจึงเป็นเรื่องสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาของประชาชน (อนันต์ ภัคดีประไพ, 2532, น. 1-3) ซึ่งในประเด็นนี้ปรากฏ

เด่นชัดในการพยายามผลักดันนโยบายและข้อกฎหมายเพื่อช่วยเหลือชาวนาของนายอนันต์ต่อรัฐบาล และการยื่นฟ้องร้องต่อศาลในครั้งที่จอมพลถนอม กิตติขจร ทำรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลตนเอง เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514

ทั้งนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2512 ขณะที่นายอนันต์ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก นายอนันต์ได้พยายามตั้งกระทู้ถามคณะรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร และพยายามเสนอกฎหมายช่วยเหลือชาวนา แต่ทว่าไม่เป็นผล แต่ก็ยังหวังว่าคณะรัฐมนตรีจะสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2518 คราวเมื่อนายอนันต์ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้พยายามเสนอกฎหมายช่วยเหลือชาวนาอีกครั้ง และในครั้งนี้ นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ให้ความสนใจปัญหาของชาวนา ดังที่ปรากฏในนโยบายช่วยเหลือชาวนาและชาวไร่หลายเรื่อง เช่น การประกันราคาผลผลิตทางการเกษตร นโยบายเงินผันเพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจนของชาวนาชาวไร่ เป็นต้น โดยปัญหาของชาวนาชาวไร่ได้กลายมาเป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลให้ความสนใจเป็นลำดับแรก (อนันต์ ภัคดีประไพ, 2532)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงก่อนที่นายอนันต์จะได้ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยฯ นั้น นายอนันต์ ภัคดีประไพ ในฐานะ ส.ส.จังหวัดพิษณุโลก พร้อมด้วยนายอุทัย พิมพ์ใจชน (ส.ส.จังหวัดชลบุรี) และนายบุญเกิด หิรัญคำ (ส.ส.จังหวัดชัยภูมิ) ได้ร่วมกันยื่นฟ้องร้องศาลอาญาต่อคณะปฏิวัติที่นำโดยจอมพลถนอม กิตติขจร ในช่วงปี พ.ศ. 2514 ในข้อหาบกฏต่อแผ่นดินและล้มล้างรัฐธรรมนูญจากการการปฏิวัติตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร แต่กลับถูกศาลยกคำฟ้องและคณะปฏิวัติได้จับกุมและมีคำสั่งตามมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2514 ลงโทษจำคุกนายอุทัย พิมพ์ใจชน เป็นเวลา 10 ปี นายบุญเกิด หิรัญคำ และนายอนันต์ ภัคดีประไพ คนละ 7 ปี โดยทั้งสามคนตกเป็นจำเลยและจำคุกอยู่ที่เรือนจำบางขวาง จังหวัดนนทบุรี จนกระทั่งได้รับการปล่อยตัวออกจากคุกเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2517 ตามพระราชบัญญัติยกเลิกคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ 36/2515 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ณ วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2517 หลังจากนั้นนายอนันต์จึงได้กลับเข้าสู่การเมืองอีกครั้ง โดยการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (17 มีนาคม พ.ศ. 2518 – 20 เมษายน พ.ศ. 2519) แต่ทว่านายอนันต์ได้ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2519 ในคราวที่มีการปรับคณะรัฐมนตรีใหม่ จากนั้นได้วางมือทางการเมืองและในช่วงบั้นปลายของชีวิตได้ใช้ชีวิตอย่างสงบและสันโดษ โดยเปิดโรงแรม ชื่อ “โรงแรมบ้านสวน” ณ ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเขาใช้เวลาส่วนใหญ่กับการอ่านหนังสือศึกษาหาความรู้และเขียนเอกสารต่างๆ แต่ทว่าเอกสารและหนังสือต่างๆ นั้น ได้สูญหายไปพร้อมกับการรื้อบ้านพักส่วนตัวภายหลังจาก

ที่เกิดเหตุการณ์ฆาตกรรมเพื่อชิงทรัพย์นายอนันต์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2554 ในโรงแรมของตนเอง สิริรวมอายุของนายอนันต์ได้ 74 ปี

2.2 กบฏจอมพลถนอม

ในช่วงที่นายอนันต์เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลกนั้น ได้เกิดการทำรัฐประหารยึดอำนาจตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ซึ่งได้นำมาสู่การยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 ยกเลิกรัฐสภา ยกเลิกพรรคการเมืองและประกาศใช้คำสั่งคณะปฏิวัติเป็นกฎหมายในการปกครองประเทศแทน รวมถึงการสั่งห้ามการชุมนุมมั่วสุมทางการเมืองตั้งแต่ 5 คน ขึ้นไป จากนั้นจึงจัดตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อร่างรัฐธรรมนูญ และนำมาสู่การประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช 2515 ขึ้นมาแทนก่อน เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2515 โดยที่ธรรมนูญการปกครองฉบับนี้มีมาตราสำคัญ คือ มาตรา 17 ที่ให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีในการ “สั่งการตามเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการป้องกัน ระวังหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ราชบัลลังก์เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน หรือการกระทำอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน...โดยให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำนั้น รวมถึงการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวเป็นการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมาย” (ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515) และหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองฯ และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้ว จึงได้มีการแต่งตั้งจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2515 (ชาติชาย มุกสง, 2559) ซึ่งส่งผลให้รัฐไทยถูกปกครองโดยคณะรัฐประหารแบบเบ็ดเสร็จหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการปกครองแบบเผด็จการทหาร

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากมีการรัฐประหาร นักการเมืองที่ไม่พอใจกับการรัฐประหาร และเห็นว่าการรัฐประหารที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการละเมิดกฎหมายของรัฐจึงได้เกิดการรวมตัวกันโดยนายอุทัย พิมพ์ใจชน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดชลบุรี สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ และนักกฎหมาย นายอนันต์ ภัคดีประไพ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก และนายบุญเกิด หิรัญคำ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิ ได้ร่วมกันเป็นโจทก์ยื่นฟ้องคณะปฏิวัติซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิวัติกับพวกอีกรวม 17 คน เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2515 ในฐานะจำเลยต่อศาลอาญา โดยกล่าวหาว่าคณะปฏิวัติเป็นกบฏตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 113 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดใช้กำลังประทุษร้ายหรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้ายเพื่อ 1) ล้มล้างหรือเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ 2) ล้มล้างอำนาจนิติบัญญัติ

อำนาจบริหารหรืออำนาจตุลาการแห่งรัฐธรรมนูญ หรือให้ใช้อำนาจดังกล่าวแล้วไม่ได้ หรือ 3) แบ่งแยกราชอาณาจักร หรือยึดอำนาจปกครองในส่วนหนึ่งส่วนใดแห่งราชอาณาจักร ผู้นั้นกระทำความผิดฐานเป็นกบฏ ต้องระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต” (พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 หมวด 2 มาตรา 113) โดยในข้อคิดเห็นของนายอุทัย พิมพ์ใจชน ต่อการยื่นฟ้องร้องคณะปฏิวัติดังกล่าว คือ “..การปฏิบัติการโดยนายกรัฐมนตรีทำการปฏิวัติตัวเองที่เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่นั้น เป็นการผิดกฎหมายและผิดรัฐธรรมนูญจึงยื่นฟ้องหัวหน้าคณะปฏิวัติ” (จำลอง ทองดี, ม.ป.ป.)

ทั้งนี้ การปฏิวัติตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจรนั้น เกิดจากปัญหาความยุ่งยากในการจัดตั้งฐานเสียงรัฐบาลจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะแม้ว่าพรรคสหประชาไทยของฝ่ายรัฐบาลจะมีที่นั่งสูงสุดในสภา คือ 75 ที่นั่ง จาก 219 ที่นั่ง และได้รับการสนับสนุนจากวุฒิสภาและ ส.ส. ในกลุ่มสนับสนุนเกินกว่า 30 เสียง ที่มีข้อต่อรองเรื่องผลประโยชน์เป็นการตอบแทน แต่ทว่าก็ยังไม่มีความมั่นใจเพียงพอที่จะต้องเพิ่มความสนับสนุนจาก ส.ส. ผู้สมัครอิสระที่มีจำนวนถึง 71 ที่นั่งในสภา แต่ก็มีข้อขัดแย้งในเรื่องของการคัดเลือกว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งในนามพรรคสหประชาชาติไทยกับผู้สมัครอิสระบางคน ซึ่งพรรคไม่ยอมส่งผู้สมัครในนามพรรคจึงไปสมัครอิสระ แต่ในที่สุดก็ยินยอมให้ความร่วมมือกับพรรคสหประชาไทย เพราะต้องการเป็นฝ่ายรัฐบาลซึ่งส่งผลกระทบต่อทางการเมืองตามมา ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ที่เป็นฝ่ายค้านมีที่นั่งถึง 57 ที่นั่งในสภา ส่งผลให้พรรคสหประชาไทยมีปัญหาในการควบคุมสภาและการเมืองตามมา จากการมีข้อต่อรองและการเรียกร้องผลประโยชน์ทางการเมืองมากมายจนนำไปสู่การปฏิวัติตนเองและยุบสภาในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 (สิริรัตน์ เรืองวงศ์วาร, 2539, น. 403-404)

ทั้งนี้ โจทก์ทั้งสามคนได้เขียนบรรยายในคำฟ้องว่า เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ว่า “จอมพลถนอม กิตติขจร กับพวกได้ร่วมกันใช้กำลังประทุษร้ายและขู่เข็ญประชาชนชาวไทยเพื่อล้มล้างรัฐธรรมนูญ ขอให้ศาลพิจารณาลงโทษตามกฎหมาย” (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2559) โดยโจทก์ทั้งสามยืนยันว่า “พวกตนเป็นผู้เสียหายและมีอำนาจฟ้องในคดีนี้ เพราะจำเลยได้ร่วมกันทำผิดกฎหมาย เป็นกบฏ ร่วมกันใช้กำลังประทุษร้ายและขู่เข็ญคนไทยทั่วประเทศว่าจะใช้กำลังประทุษร้ายเพื่อล้มล้างรัฐธรรมนูญ ล้มล้างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการแห่งรัฐธรรมนูญ อันทำให้โจทก์ทั้งสามแม้จะได้รับพระราชกฤษฎีกา เรียกประชุมสภาผู้แทนสมัชชวิสามัญของรัฐสภาในวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ไว้แล้วก็ไม่กล้าและไม่อาจไปประชุมสภาผู้แทนเพื่อทำหน้าที่นิติบัญญัติตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมาจากปวงชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ เพราะเกรงว่าจำเลยกับพวกจะใช้กำลังประทุษร้ายทำให้จำเลย

ทั้ง 17 คน ได้กระทำการล้มล้างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 ล้มล้างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจตุลาการ อำนาจบริหารแห่งรัฐธรรมนูญเป็นกบฏสำเร็จ” (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2539, น. 104)

อย่างไรก็ตาม ศาลอาญายังมีองค์คณะประกอบด้วย นายสีห์ คลายนสูตร นายอานวย อินทุภูติและนายโชค จารุจินดา ได้มีคำพิพากษาหมายเลขแดงที่ 1295/2515 เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2515 ยกฟ้อง เพราะโจทก์ทั้งสามคนไม่ใช่ผู้เสียหาย จึงไม่มีอำนาจฟ้อง โดยศาลอาญาให้เหตุผลว่า “หากตีความไปโดยนัยกว้างๆ แล้ว โจทก์ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสิ้นสภาพการเป็นสมาชิกไปก็ดี ไปประชุมสภาไม่ได้ก็ดี ต้องขาดเงินเดือนหรือผลประโยชน์รายได้หรือที่คาดว่าจะได้ไปก็ดีก็น่าจะถือว่าโจทก์ทั้งสามเป็นผู้เสียหาย และในขณะเดียวกันก็อาจมีบุคคลอื่นๆ อีกที่จะเป็นผู้เสียหายฟ้องคณะปฏิวัติได้ในข้อหาเดียวกันนี้... เป็นต้นว่า ราษฎรในจังหวัดที่โจทก์แต่ละคนเป็นผู้แทนฯ หรือราษฎรในจังหวัดอื่นๆ จะฟ้องว่าการปฏิวัติของคณะปฏิวัติทำให้เขาเสียหายต้องกลายเป็นราษฎรที่ไม่มีผู้แทนฯ ไป อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่าฟ้องกันได้ทั่วประเทศ ซึ่งถ้าหากเป็นไปได้ถึงเพียงนั้นแล้ว แทนที่จะเกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง กลับจะเกิดเป็นความระส่ำระสายเสียด้วยซ้ำ” (ปิยะบุตร แสงกนกกุล, 2559)

นอกจากนี้ ศาลอาญายังเห็นว่า “ในข้อหาที่ว่า โจทก์เป็นผู้แทนประชาชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญนั้น ศาลนี้เห็นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามเท่าที่กฎหมายบัญญัติไว้ เมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ผู้แทนราษฎรเป็นผู้เสียหายหรือมีสิทธิฟ้องคดีในประเภทใดโดยเฉพาะแล้ว ผู้แทนราษฎรก็ไม่มีสิทธิเช่นนั้นนอกเหนือไปจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่โจทก์อ้างในมาตรา 25 ก็บัญญัติไว้ว่าบุคคลย่อมเสมอกันในทางกฎหมาย เมื่อบุคคลหนึ่งบุคคลใดไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาที่ตนมิได้เสียหายเป็นพิเศษแล้ว ผู้แทนราษฎรก็ย่อมไม่มีสิทธิเช่นนั้นเช่นกัน ดังนั้น ฐานะของการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของโจทก์จึงไม่ทำให้โจทก์ทั้งสามกลายเป็นผู้เสียหายตามกฎหมายที่จะมีอำนาจฟ้องคดีได้” (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2539, น. 105-106)

จากข้างต้นส่งผลให้คำฟ้องร้องของโจทก์ทั้งสามถูกยกฟ้อง ส่วนด้านคณะปฏิวัติเมื่อได้มีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองฯ พ.ศ. 2515 แล้ว จอมพลถนอม กิตติขจร ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติจึงได้มีคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ 16/2515 สั่งให้ลงโทษจำคุก นายอุทัย พิมพ์ใจชน เป็นเวลา 10 ปี สั่งลงโทษจำคุก นายอนันต์ ภัคดีประไพ และ นายบุญเกิด หิรัญคำ อีกคนละ 7 ปี โดยคณะปฏิวัติให้เหตุผลว่า “นายอุทัย นายอนันต์ และนายบุญเกิด ได้บรรยายฟ้องว่าเหตุเกิดในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 เวลากลางคืนก่อนเที่ยง ทั้งๆ ที่ในเวลานั้นยังมิได้มีการปฏิวัติ ย่อมแสดงให้เห็นว่าทั้งสามคนบิดเบือนความจริง เพื่อต้องการให้ศาลอาญารับฟ้อง เพราะอยากใช้กระบวนการพิจารณาของศาลกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าคณะ

ปฏิวัติเป็นกบฏอยู่ตลอดไป มุ่งหวังให้ประชาชนเคลือบแคลงใจในฐานะของคณะปฏิวัติ และคณะปฏิวัติยังอธิบายต่อไปอีกว่า การบรรยายฟ้องเพื่ออ้างว่าจอมพลถนอมและพวกกระทำความผิดนั้นเป็นความจริง คณะปฏิวัติไม่ได้ใช้กำลังประทุษร้ายผู้ใดเลย” (ปิยะบุตร แสงกนกกุล, 2559) ส่งผลให้คณะปฏิวัติได้สั่งจับบุคคลทั้ง 3 มาคุมขังและสอบสวน และใช้อำนาจสั่งลงโทษผู้ที่ยื่นฟ้องทั้ง 3 คน ในวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ให้ติดคุกตามคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติ โดยทั้งหมดถูกจำคุกที่เรือนจำกลางบางขวาง จังหวัดนนทบุรี (ไทยโพสต์, 2561)

เหตุการณ์ต่อต้านจอมพลถนอม กิตติขจรและคณะปฏิวัติ ส่งผลให้ผู้ฟ้องร้องทั้งสามกลับกลายเป็นฝ่าย “กบฏจอมพลถนอม กิตติขจร” ขึ้นมาแทน ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นข่าวใหญ่มากในช่วงเวลานั้น และเป็นเรื่องที่เปิดเผยในหมู่สาธารณชน แต่ทว่าก็ไม่มีใครสามารถต้านทานอำนาจของคณะรัฐประหารได้ แม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นไปเพื่อปกป้องไว้ซึ่งหลักการของประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชน และแสดงความกล้าท้าทายต่ออำนาจเผด็จการที่ทุกคนเกรงกลัวอย่างมากในช่วงเวลานั้นก็ตาม ซึ่งในกรณีนี้ ศาลได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการควบคุมสังคมและจัดการกับฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองของรัฐ ในขณะที่ ธรรมนูญการปกครองฯ และคำสั่งของคณะปฏิวัติได้ถูกสถาปนาขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมทางกฎหมายให้แก่คณะปฏิวัติ และรองรับการใช้อำนาจเหนือกฎหมายและละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้โดยไม่มีความผิดซึ่งเป็นลักษณะของอำนาจรัฐอภิสถิติ ในระบอบอำนาจนิยม ที่รัฐสามารถสถาปนาอำนาจเหนือกฎหมายได้ตามความต้องการของผู้มีอำนาจปกครองโดยไม่ได้ยึดหลักการปกครองโดยกฎหมายหรือนิติรัฐ แต่เป็นการปกครองตามอำนาจที่ใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือรองรับความชอบธรรมทางอำนาจการเมืองและใช้อำนาจของรัฐเพื่อคงไว้ซึ่งอำนาจอภิสถิติเหนือกฎหมายและประชาชน ซึ่งก็คืออำนาจนิยมในระบอบอำนาจรัฐอภิสถิตินั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ “กบฏจอมพลถนอม กิตติขจร” ได้เกิดขึ้นในบริบทที่เริ่มมีการต่อต้านคณะปฏิวัติของกลุ่มนิสิตนักศึกษา นักการเมืองและนักวิชาการจำนวนหนึ่งขึ้นมาแล้ว เช่น เหตุการณ์สำคัญอันหนึ่งภายหลังจอมพลถนอม กิตติขจร ทำรัฐประหารตนเอง คือนิสิตจุฬาฯ คนหนึ่งได้เขียนจดหมายเปิดผนึกลงใน “จุฬาสาร” (จุฬาสารของสโมสรนิสิตจุฬาฯ) ฉบับรัฐธรรมนูญ ถึงสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่แต่งตั้งโดยคณะปฏิวัติที่รัฐประหารตนเอง เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 ซึ่งมีทั้งหมด 299 คน โดยมีสมาชิกที่เป็นพลเรือน 1 ใน 3 ของจำนวนทั้งหมด ที่เหลือเป็นข้าราชการ โดยนิสิตคนนี้ได้เรียกร้องให้สมาชิกสภา ที่เป็นพลเรือนลาออก เพื่อรักษาคำสัตย์และไม่ยอมตกเป็นเครื่องมือของคณะปฏิวัติ และได้กล่าวเตือนสมาชิกสภา โดยอ้างถึงพระราชดำริของรัชกาลที่ 7 ซึ่งมาจากส่วนหนึ่งของพระราชหัตถเลขา สละราชสมบัติของรัชการที่ 7 ที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ ที่สละอำนาจอันเป็นของ

ข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร” ซึ่งได้กลายมาเป็นข้อความสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยและถูกนำมาใช้เผยแพร่อย่างทรงอิทธิพลมากที่สุดในหมู่ปัญญาชนสมัยทศวรรษที่ 2500 รวมทั้งถูกนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญและต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 และกลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองอย่างถาวรหลังจากนั้น (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558, น. 58-66) โดยข้อความของพระราชหัตถเลขาได้ถูกนำมาใช้เพื่อย้ำเตือนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของนักกิจกรรมนักศึกษาและปัญญาชนอย่างการเคลื่อนไหวของนิสิตจุฬาฯ ข้างต้น และเหตุการณ์เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่ได้มีสมาชิกกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญประมาณ 20 คน เดินแจกใบปลิวและหนังสือเรียกร้องรัฐธรรมนูญซึ่งอัญเชิญพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้บนปก แต่ทว่าเมื่อเดินมาถึงบริเวณประตูน้ำก็ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าจับกุมไปทั้งหมด 11 คน และภายหลังจับกุมเพิ่มอีก 1 คน และเข้ามอบตัวอีก 1 คน รวมทั้งหมดเป็น 13 คน ในข้อหา “มั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมือง” และภายหลังบุกค้นบ้านได้มีการตั้งข้อหาเพิ่มเติมว่าบุคคลทั้ง 13 คน มีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2548, น. 511-512 และ 522) ซึ่งเหตุการณ์จับกุมนักศึกษา 13 คน นี้ได้ชื่อว่าเป็น “13 กบฏรัฐธรรมนูญ” และเป็นชนวนเหตุของการนำไปสู่การเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของกลุ่มนิสิตนักศึกษาและประชาชนตามมาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

นอกจากนี้ อาจารย์ปวย อังภากรณ์ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและคณะบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญและข้าราชการระดับสูงก็ได้เขียน “จดหมายในนามของนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงนายท่าน เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ” เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 ส่งถึงจอมพลถนอม กิตติขจร โดยตรง โดยชื่อนามแฝง “นายเข้ม เย็นยิ่ง” เป็นชื่อรหัสเมื่อครั้งอาจารย์ปวยเป็น “เสรีไทย” สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง การเขียนจดหมายในครั้งนี้ของอาจารย์ปวยเป็นไปเพื่อประท้วงจอมพลถนอม กิตติขจร โดยมีใจความสำคัญ คือ “การเปรียบหมู่บ้านไทยเจริญเหมือนกับประเทศไทยที่มีกติกามุขบ้าน (รัฐธรรมนูญ-ผู้เขียน) เป็นข้อบังคับสูงสุดและเป็นกติกาหลักในการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้าน (ประชาชน-ผู้เขียน) ซึ่งดีกว่าและทำให้เจริญกว่าการปกครองกันตามอำเภอใจของคนไม่กี่คน..... นอกจากนี้ ยังมีสมัชชาหมู่บ้าน (รัฐสภา-ผู้เขียน) มีอำนาจหน้าที่พิจารณาระเบียบข้อบังคับต่างๆ สำหรับหมู่บ้านโดยถือหลักประชาธิปไตย คือ ธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม และอำนาจเกิดจากประชาชน.....” โดยในท้ายตอนของจดหมาย อาจารย์ปวยได้ร้องขอให้มีกติกาหมู่บ้านใหม่ คือ รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุด เพื่อคืนสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธิปไตยของประชาชน

กลับคืนมาและสามารถเลือกตั้งผู้แทนประชาชนใหม่ได้ในที่สุด ทั้งนี้ อาจารย์ป่วยยังได้ระบุเพิ่มเติมว่าหากจอมพลถนอมไม่มีปฏิริยาโต้ตอบใดๆ ก็จะไม่อาจจดหมายฉบับนี้ออกตีพิมพ์เป็นจดหมายเปิดผนึก (ป่วย อังภากรณ์, 2515)

ต่อมาจดหมายฉบับนี้ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในนิตยสารชาวบ้าน ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 และมีการเผยแพร่อย่างรวดเร็วจนเป็นหนึ่งในกรณีเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญ ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 อันเป็นการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร พร้อมทั้งเรียกร้องประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญกลับคืนมา ของประชาชนจำนวนมาก นำโดยนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยภายหลังเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 คณะปฏิวัติถูกโค่นล้มด้วยพลังของนักศึกษาและประชาชน จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร พร้อมด้วย พันเอกณรงค์ กิตติขจร และครอบครัว ต้องเดินทางออกนอกประเทศไทย จากนั้น นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็น “13 กบฏ” จึงได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระ ส่วนทางด้านนายอุทัย พิมพ์ใจชน นายอนันต์ ภัคดีประไพและนายบุญเกิด หิรัญคำ ได้รับการปล่อยตัวออกจากคุก หลังจากมีพระราชบัญญัติยกเลิกคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ 36/2514 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515 พ.ศ. 2517 โดยในมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติได้ให้มีการปล่อยตัวนายอุทัย พิมพ์ใจชน นายอนันต์ ภัคดีประไพ และนายบุญเกิด หิรัญคำ ในวันที่พระราชบัญญัติบังคับใช้ทันที โดยถือว่าบุคคลทั้งสามมิได้กระทำความผิดและมีเคียดต้องโทษตามคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ 36/2515 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515 (พระราชบัญญัติยกเลิกคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ 36/2515 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515, 2517)

พระราชบัญญัติยกเลิกคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติดังกล่าวเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ดังนั้น นายอนันต์ ภัคดีประไพ จึงถูกจำคุกระหว่างช่วงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ตามคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติ ที่ 36/2515 และออกจากคุกเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2517 ตามพระราชบัญญัติยกเลิกคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ 36/2515 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ณ วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2517 รวมระยะเวลาเกือบ 2 ปี ที่นายอนันต์และพวกถูกทำให้เสียสิทธิอิสรภาพโดยไม่เคยได้รับความเป็นธรรมและการชดเชยความเป็นธรรมจากรัฐใดๆ

ทั้งนี้ ภายหลังจากที่ออกจากเรือนจำ นายอนันต์ก็ได้กลับมาใช้ชีวิตทางการเมืองอีกครั้ง โดยในครั้งนี้ นายอนันต์ได้มีโอกาสดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงรัฐบาลของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

2.3 บทบาททางการเมืองของนายอนันต์

นายอนันต์มีความสนใจในประเด็นปัญหาของชาวนาเป็นพิเศษ โดยอาจกล่าวได้ว่าความสนใจต่อปัญหาดังกล่าวมีมาตั้งแต่ครั้งตอนที่นายอนันต์ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาจังหวัดพิษณุโลก และได้มีโอกาสเดินทางเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ 600 หมู่บ้าน ของจังหวัดพิษณุโลก ในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เพื่อทำความเข้าใจปัญหาของชาวนาและแก้ปัญหาส่วนรวมของจังหวัดพิษณุโลก ทำให้นายอนันต์ได้ค้นพบปัญหาในช่วงเวลานั้นว่า ปัญหาของชาวนาในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการขาดแคลนน้ำและการขาดทุนในการขายข้าวเปลือกทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2512 เมื่อนายอนันต์ ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลก จึงได้พยายามตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีและเสนอกฎหมายช่วยเหลือชาวนาแต่พบว่าไม่เป็นผล

จนกระทั่งใน ปี พ.ศ. 2518 ที่นายอนันต์ได้มีโอกาสดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในช่วงสมัยรัฐบาลของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ภายหลังจากที่เขาได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำหลังจากที่มีคำสั่งยกเลิกคำสั่งคณะปฏิวัติในช่วงปี พ.ศ. 2517 โดยนายอนันต์ได้มีความพยายามเสนอข้อเสนอสืบเนื่องนโยบายเพื่อช่วยเหลือชาวนาอีกครั้ง โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาคาความยากจนของชาวนาและการแก้ไขปัญหาระง่อนน้ำในจังหวัดพิษณุโลก และในครั้งนี้นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีการตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าวในระดับหนึ่ง ดังคำแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อสภา เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2518 ที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจมากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มชาวนาชาวนไร่และเกษตรกร โดยรัฐบาลวางเป้าหมายไว้ 3 อย่าง ได้แก่ 1) ต่อด้านและขจัดความยากจน โดยมุ่งให้ประชาชนที่บรรลุนิติภาวะแล้วทุกคนที่ทำงานมีรายได้อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าเดือนละ 1,000 บาททั่วทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวนาชาวนไร่และเกษตรกร ซึ่งรัฐบาลมีแผนบรรเทาความทุกข์ยากโดยจัดสรรงบประมาณไม่น้อยกว่า 2.5 พันล้านบาท ให้สภาตำบลจ้างแรงงานในท้องถิ่นขุดลอกคูคลอง ทำฝายเก็บน้ำ เป็นต้น ในช่วงที่ชาวนาชาวนไร่ว่างงาน และการใช้มาตรการผันเงินทุนจากสถาบันทางการเงินทุกประเภท โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์เข้าสู่มือเกษตรกรในชนบทเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 4 พันล้านบาทต่อเนื่องทุกปี เพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจนของชาวนาชาวนไร่ เกษตรกร และการเข้าประกันราคาผลผลิตของเกษตรกร คือ ราคาข้าวเปลือกอ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่วเหลือง ปอ และพืชอื่นๆ 2) สร้างงานให้ประชาชนคนไทยทั่วประเทศภายในระยะเวลา 5 ปี และ 3) ต่อด้านภาวะเงินเฟ้อ โดยการสงเคราะห์แก่ประชาชนที่มีรายได้ประจำให้เพียงพอ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2518)

ทั้งนี้ รัฐบาลได้มีการรับซื้อข้าวเปลือกพยุรราคา นาปรังและนาปี ในปี พ.ศ. 2518-2519 และยังได้มีการแก้ไขปัญหาระง่อนน้ำในจังหวัดพิษณุโลกเป็นการเฉพาะ คือ โครงการ

เกษตรชลประทานพิษณุโลก นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้มีการร่างพระราชบัญญัติช่วยเหลือชาวนา และการขอให้คณะรัฐมนตรีมีการพิจารณาข้อร้องเรียนของชาวนา เป็นต้น (อนันต์ ภักดีประไพ, 2532, น. 65, 113)

อย่างไรก็ตาม มติคณะรัฐมนตรีในเวลานั้นได้เห็นชอบตามความเห็นของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าไม่ควรรับหลักการร่างพระราชบัญญัติช่วยเหลือชาวนา พ.ศ. ... ทั้งนี้ อาจเพราะมีความเกี่ยวข้องกับในช่วงสมัยรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชนั้นได้เกิดกระแสการวิพากษ์วิจารณ์จากทั้งนักวิชาการและชาวนาชาวไร่อย่างมาก โดยเฉพาะสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยต่อ พ.ร.บ.การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 โดยกลุ่มสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ มองว่ากลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ร่างและผ่าน พ.ร.บ.การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ล้วนเป็นพวกอนุรักษนิยมและเจ้าที่ดินทั้งสิ้น และมีแต่ข้าราชการประจำของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ส่งผลให้ พ.ร.บ.ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวนาชาวไร่อย่างแท้จริง แต่อยู่บนผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุน เจ้าของที่ดินและชนชั้นนำเสียมากกว่า โดยการออกพระราชบัญญัติดังกล่าวเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ แต่ประกาศใช้ในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2518 ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ปัญหาสำคัญ คือ ช่องโหว่ทางกฎหมายและปัญหาอุปสรรคของการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม โดยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้ก่อตั้งสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) และจัดสรรงบประมาณแก่ ส.ป.ก. จำนวน 45.8 ล้านบาท ซึ่งถือว่าน้อยมากในขณะนั้น และยังไม่มีการปฏิรูปที่ดินอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในที่ดินเอกชนซึ่งมีปัญหาการเช่าที่ดินอันไม่เป็นธรรม ทำให้ชาวนาชาวไร่ไม่มองว่ารัฐบาลไม่ได้จริงใจและให้ความสำคัญกับปัญหาของชาวนาชาวไร่เท่าที่ควร จึงมีการเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลรีบทำการปฏิรูปที่ดิน และขอมีส่วนร่วมในการแก้ไข พ.ร.บ. ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 เนื่องจากเห็นว่ากฎหมายนี้ยังมีช่องโหว่ค่อนข้างมาก แต่ทว่ากระแสการเรียกร้องให้แก้ไข พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) พ.ศ. 2518 นั้นได้รับการปฏิเสธจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (ศักรพร ถิรศิริกุล, 2549, น. 267)

ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มชาวนาชาวไร่เกิดขึ้นมาจากการต่อสู้เพื่อ พ.ร.บ. ควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2493 ในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวได้กำหนดมาตรฐานค่าเช่านาไว้ที่ระหว่างร้อยละ 5 ถึง 25 ของผลผลิตข้าวในแต่ละปี และมีผลบังคับใช้ในพื้นที่ภาคกลางเท่านั้น โดยค่าเช่านาจะคิดตามปริมาณผลผลิตข้าวที่ได้ในแต่ละปี หากที่นามีผลผลิตสูง ค่าเช่านาก็จะสูงขึ้นตามไปด้วย และกฎหมายฉบับนี้ยังเสนอการปรับลดค่าเช่าในกรณีปัญหาผลผลิตตกต่ำ (ข้าวไม่ถึง 1 ใน 10 ของปกติ) และปัญหาที่ไม่ใช่ความผิดของผู้เช่าอีกด้วย เช่น ภัยธรรมชาติ อีกทั้งยังได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของนา

กับผู้เช่า กล่าวคือ เจ้าของนาจะบังคับให้ผู้เช่านาจ่ายค่าเช่าสูงกว่าที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ และการยกเลิกการเช่านาทำได้ตามเหตุผลที่ระบุไว้ในกฎหมายเท่านั้น กฎหมายดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดการลดค่าเช่านาอย่างมากและปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างเจ้าของนากับผู้เช่าใหม่ ซึ่งชาวนาในภาคเหนือนำโดยกลุ่มชาวนาในอำเภอสารภีก็ได้พยายามเรียกร้องให้กฎหมายดังกล่าวประกาศใช้ในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน เพราะมีค่าเช่านาที่สูงพอๆ กับภาคกลาง พร้อมกับเรียกร้องความเป็นธรรม การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและการมีส่วนร่วมของชาวนาต่อกฎหมายฉบับนี้ตามหลักประชาธิปไตย ซึ่งการเรียกร้องของชาวนาได้นำไปสู่ความขัดแย้งกับเจ้าของที่นาที่ไม่ต้องการเสียผลประโยชน์ของตนเองและได้ใช้สิทธิในการปฏิเสธการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวในจังหวัดเชียงใหม่โดยอ้างถึงประเพณีปฏิบัติล้านนาเรื่องการเช่าที่ดิน และการกล่าวหาว่ากฎหมายฉบับดังกล่าวเป็น “คอมมิวนิสต์” และปฏิเสธสภาพความอดอยากของชาวนา ทำให้การต่อสู้เรียกร้องและความขัดแย้งระหว่างชาวนากับเจ้าของที่ดินรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวประท้วงตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2517 และการก่อตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย โดยมีนายไข่ วังตะกู ชาวนาจากภาคกลางเป็นประธาน และมีรองประธานมาจากตัวแทนชาวนาในแต่ละภูมิภาค สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ได้เรียกร้องการปกป้องผลประโยชน์ของชาวนา การเยียวยาบรรเทาความเดือดร้อนและความเป็นธรรมต่อชาวนา เช่น การลดค่าเช่านา จัดสรรที่ดินถาวรและที่ทำกินให้แก่ชาวนา และการเรียกร้องให้มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาตาม พ.ร.บ.ควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2493 ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน รวมทั้งจังหวัดอื่นๆ ในภูมิภาคของประเทศไทย โดยมีการชุมนุมใหญ่ในกรุงเทพมหานครและเชียงใหม่ ในช่วงปี พ.ศ. 2517 จนกระทั่งรัฐบาลได้มีการผ่าน พ.ร.บ.ควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 แต่ก็ไม่สามารถตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของชาวนาได้ด้วยปัญหาการทำงานที่เชื่องช้า ความไม่พร้อมเพรียงกันของระบบราชการไทย และการยังมีชาวนาจำนวนหนึ่งที่ยังไม่รู้เรื่องกฎหมายควบคุมการเช่า ดังนั้น สหพันธ์ฯ จึงยังคงมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องโดยมีการร่วมมือและสนับสนุนจากนักศึกษาและทนายความ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าของที่นากับชาวนาจึงยังเป็นไปอย่างรุนแรง (ไทเรล ฮาเบอร์คอร์น, 2560)

นอกจากนี้ ภายหลังการประกาศใช้ พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 ได้ไม่นาน ปัญหาการเช่าที่ดินทำกินในปี พ.ศ. 2519 ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น มีจำนวนผู้เช่าที่ดินได้เพิ่มขึ้นทั่วประเทศประมาณ 918,868 ครัวเรือนหรือคิดเป็นร้อยละ 20.84 ของครัวเรือนเกษตรกรรมทั้งหมด และมีแนวโน้มจำนวนผู้เช่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับปัญหาข้อกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายปฏิรูปที่ดิน โดยเฉพาะการจัดหาที่ดินมาปฏิรูป และปัญหาที่เกิดจากช่องโหว่ของกฎหมายบางประการ เช่น ปัญหาเรื่องเงินกองทุนปฏิรูปที่ดินฯ ตามมาตรา 10 ของ พ.ร.บ. ไม่ได้กำหนดให้รวมถึงเงินกู้จากภายในประเทศและต่างประเทศ

ด้วย รวมทั้งดอกผลของเงินกองทุน และการประกาศเขตการปฏิรูปที่ดินไม่สามารถดำเนินการประกาศเขตปฏิรูปที่ดินในท้องที่เฉพาะแห่งได้ เช่น ที่รกร้างว่างเปล่า หรือที่ป่าสงวนที่เสื่อมสภาพแล้ว ตลอดจนการถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน ส.ป.ก. ทำให้เฉพาะกรณีวนคืนเท่านั้น ทำให้เกิดปัญหาการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้นำไปสู่การขัดผลประโยชน์ระหว่างผู้เช่าที่ดินและเจ้าของที่ดิน เรื่องค่าเช่านา ที่นาและเรื่องเงิน และเป็นสาเหตุนำไปสู่การลอบสังหารผู้นำสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ เช่น นายอินตา ศรีบุญเรือง ที่ถูกลอบสังหารเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 เนื่องจากนายทุนไม่ยอมเสียผลประโยชน์อันได้มาจากค่าเช่านาและที่นา ในขณะที่สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ เดินหน้าต่อสู้เรื่องปัญหาที่ดินทำกินต่อรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง (ศักรพร ธีรศิริกุล, 2549, น. 262, 269-270)

ทั้งนี้ การร่วมมือกันระหว่างนิสิตนักศึกษากับสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นไปตามบริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ที่ได้นำไปสู่การเริ่มต้นของการกลับมาเริ่มต้นพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทยอีกครั้ง ทำให้เกิดกระแสความตื่นตัวทางการเมืองอย่างมากในสังคม ตลอดจนการเรียกร้องและการประท้วงต่างๆ เพื่อความเสมอภาคทางการเมืองและสังคมมากขึ้นของกลุ่มคนที่ถูกกดขี่หรือด้อยอภิสิทธิ์ทางสังคมและเศรษฐกิจมาโดยตลอด คือ กลุ่มชาวนาชาวไร่และกรรมกร ซึ่งได้มีการประสานพลังกับกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หรือเรียกว่า “สามประสาน” (Three Links) (Haberkorn, 2011)

ในขณะที่บริบททางการเมืองขณะนั้นได้เกิดการสร้างกระแสของความหวาดกลัวต่อภัยคอมมิวนิสต์ และมีการแบ่งแยกเป็น 2 ขั้วทางอุดมการณ์การเมืองอย่างชัดเจนระหว่าง “ฝ่ายขวา” คือ ฝ่ายอนุรักษนิยมที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชั้นกระฎุมพีที่เติบโตขึ้นมาในช่วงของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กลุ่มกระหังแดงที่เป็นกลุ่มนักเรียนอาชีวะ คนว่างงานที่จบอาชีวะ อดีตทหารพรานรับจ้าง และพวกที่ปลดแอกออกจากกองทัพ โดยกลุ่มกระหังแดงได้รับการว่าจ้างให้ทำงานทั้งในกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และหน่วยงานอื่นๆ ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการรักษาความสงบและการข่าว กลุ่มลูกเสือชาวบ้านที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2514 และสนับสนุนการเมืองของฝ่ายนิยมเจ้า ผู้นำของกลุ่มส่วนใหญ่มาจากประชาชนวัยกลางคนที่มีความเป็นชาวนา เป็นข้าราชการต่างจังหวัด ผู้มีชื่อเสียงในชนบทและพวกเศรษฐกิจใหม่ในเขตเมือง และอีกกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ คือ กลุ่มนวพล ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2517 ผู้ก่อตั้งคือ กลุ่มทหารในกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) โดยอ้างการเคลื่อนไหวว่าเป็นไปเพื่อปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจในชนบทและบุคลากรที่ทำหน้าที่ต่อต้านการก่อการร้าย และกลุ่มอื่นๆ ที่มีความคับข้องใจ

ต่อสภาวะการเมืองแบบเสรีและเป็นห่วงต่อภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์จากกระแสของการปลุกปั่นความหวาดระแวงในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น สำหรับกลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจในชนบทพวกเขาเป็นกลุ่มคนชายขอบในระบบราชการที่มองว่างบประมาณ กำลังพลและโอกาสที่พวกเขาจะได้เลื่อนขั้นลดลงจากสภาวะทางเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำและยุทธศาสตร์การถอนกำลังของสหรัฐอเมริกา ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีส่วนร่วมในการใช้ความรุนแรงในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จากความรู้สึกโกรธแค้นอย่างรุนแรงจากการถดถอยของสถานภาพทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจที่เคยรุ่งโรจน์ในช่วงรัฐบาลเผด็จการและความไม่พอใจต่อความโหดของฝ่ายตรงข้าม (เบนดิกต์ แอนเดอร์สัน, 2561, น. 173-179) ส่วน “ฝ่ายซ้าย” ประกอบด้วยกลุ่มขบวนการนิสิตนักศึกษาเป็นสำคัญซึ่งมีบทบาทเคลื่อนไหวหลักทางการเมืองในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยมีการประสานร่วมกับสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ กลุ่มกรรมกร รวมทั้งกลุ่มปัญญาชน นักคิดนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์เสรีนิยมหัวก้าวหน้า นักเคลื่อนไหวทางการเมืองและนักการเมืองที่มีแนวคิดทางสังคมนิยม และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยฝ่ายซ้ายมีแนวคิดแบบเสรีนิยมหัวก้าวหน้าที่เห็นว่าประชาธิปไตยที่แท้จริง คือ ประชาธิปไตยมวลชนแบบจีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งการแบ่งแยกข้ออุดมการณ์ทางการเมืองได้นำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงตามมาอย่างมากในสังคมไทย โดยฝ่ายขวาจัดมองว่าการประสานพลังกันระหว่างชาวนาชาวไร่ กรรมกรและนักศึกษานั้นเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เนื่องจากการปลุกปั่นกระแสคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยขณะนั้น และรัฐบาลเองก็มองว่านิสิตนักศึกษาและสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยและให้การสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ จนนำไปสู่การสังหารหมู่ นักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเหตุการณ์เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 โดยที่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการชำระความคดีและจับกุมผู้กระทำความผิดมาลงโทษแต่อย่างใด อีกทั้งยังมีการคุกคามและตั้งข้อกล่าวหาต่อนักศึกษา ปัญญาชน และผู้ที่มีความคิดเห็นต่างหรือขัดแย้งกับรัฐบาลว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงและสังคมภายหลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อีกอย่างต่อเนื่อง จนทำให้นักศึกษาและปัญญาชนจำนวนมากที่มีความคิดขัดแย้งกับรัฐบาล และมีความกังวลต่อความปลอดภัยและกดดันจากกระแสความขัดแย้งทางความคิดการเมืองในสังคม ได้หลบหนีเข้าป่าไปเป็นแนวร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

จากข้างต้น ปัญหาของชาวนาชาวไร่จึงไม่ได้เป็นเพียงปัญหาของความยากจนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนการต่อสู้ของกลุ่มคนที่ด้อยอภิสิทธิ์ในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และปัญหาความยุติธรรมในสังคมไทยแบบอำนาจรัฐอภิสิทธิ์ที่นำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากรากฐานการก่อตัวระบอบการเมืองที่แท้จริงในไทย คือ ระบอบอำนาจนิยม (Authoritarianism) ที่สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในบริบททางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลา

ที่นายอนันต์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยฯ ซึ่งตัวของนายอนันต์เองก็เคยมีประสบการณ์จากการเผชิญกับความยุติธรรมแบบอำนาจรัฐอภิสิทธิ์ที่อำนาจรัฐสามารถแทรกแซงกระบวนการทางการเมือง ศาลและกฎหมายได้โดยไม่ต้องรับผิดชอบใดๆ และยังสามารถสถาปนาความชอบธรรมทางการเมืองให้กับผู้ถือครองอำนาจรัฐได้โดยไม่จำเป็นต้องฟังเสียงประชาชนหรือเคารพกฎหมายใดๆ ในช่วงที่นายอนันต์ตกเป็นจำเลยและนักโทษในฐานะกบฏจอมพลถนอม ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่เกิดจากระบบอำนาจนิยมเป็นสำคัญ ดังที่ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงในส่วนสรุปและอภิปรายต่อไป

3. บทสรุป: อำนาจรัฐอภิสิทธิ์และปัญหาความยุติธรรมผ่านชีวิตของนายอนันต์

จากเรื่องราวของนายอนันต์ ภาคีประไพ ที่ผู้เขียนได้พยายามรวบรวมข้อมูล แม้ว่าจะขาดงานเขียนในช่วงบั้นปลายชีวิตของนายอนันต์ไป แต่ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2518-2519 ได้ในระดับหนึ่ง โดยบริบทที่สำคัญ คือ การทำรัฐประหารตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร และทำให้นายอนันต์พร้อมพวกโดนจับกุมคุมขังอย่างไม่เป็นธรรมโดยคำสั่งคณะปฏิวัติที่ถูกนำมาใช้เหนือกว่ากฎหมายปกครองของรัฐ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญที่ถูกละเมิดทำลายไป ในขณะที่ คณะปฏิวัติไม่ต้องรับผิดชอบและสามารถนิรโทษกรรมความผิดของตนเองได้อีก โดยอ้างว่าคณะปฏิวัติทำไปเพื่อรักษาความสงบของบ้านเมือง แต่กลับกลายเป็นว่าการกระทำฟ้องร้องต่อคณะปฏิวัติที่ล้มล้างรัฐธรรมนูญและรัฐบาลโดยกลุ่มนายอนันต์ขณะนั้นกลายเป็นเรื่องผิด จากการก่อให้เกิดความไม่สงบหรือเป็นการปลุกปั่นยุยงประชาชน สร้างความแตกแยกและมีความผิดฐานกบฏเข้ามาแทนซึ่งแสดงให้เห็นว่าบรรทัดฐานของความยุติธรรมขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้ควบคุมและจัดการไม่ใช้อยู่ที่ตัวกฎหมาย อันเป็นลักษณะการใช้กฎหมายแบบรัฐอภิสิทธิ์อำนาจนิยมที่ใช้กระบวนการยุติธรรมในการควบคุมทางสังคมและฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง และสถาปนาระบบการปกครองที่อ้างความชอบธรรมบนกฎหมาย (Legal Legitimacy) ขึ้นมา เพื่อรองรับการได้รับอำนาจอภิสิทธิ์อย่างล้นหลามตามที่คุณถือครองอำนาจรัฐต้องการ

เหตุการณ์ข้างต้นจึงสะท้อนปัญหา “ความยุติธรรม” (Justice) ในโครงสร้างอำนาจแบบรัฐอภิสิทธิ์อำนาจนิยมที่รัฐต้องการควบคุมและจัดการประชาชนภายใต้ระบอบปกครองและกฎหมายที่รัฐสถาปนาและควบคุมอย่างเด็ดขาดเบ็ดเสร็จ เช่น คำสั่งคณะปฏิวัติ หรือธรรมนูญและรัฐธรรมนูญที่รัฐใช้อำนาจแทรกแซงในการร่างกฎหมายและบังคับใช้ผ่านศาลและกระบวนการยุติธรรม มากกว่าต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบกฎหมายและการปกครองในแบบวิถีประชาธิปไตย อันส่งผลให้แม้ว่ารัฐไทยจะมีรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิ

เสรีภาพของประชาชนก็ตาม แต่การใช้อำนาจรัฐและการปฏิบัติการตามคำสั่งและบังคับใช้กฎหมายของรัฐในการปกครองและกระบวนการยุติธรรมนั้นเป็นแบบอำนาจรัฐอภิสิทธิ์ ดังเช่นที่จอมพลถนอม กิตติขจร ใช้คำสั่งคณะปฏิวัติแทนกฎหมายของประเทศ และใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 รองรับการใช้อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จของนายกรัฐมนตรีตามมาตรา 17 ของธรรมนูญฯ เป็นต้น

ในแง่นี้ชี้ให้เห็นว่าระบอบรัฐอำนาจนิยมไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ กึ่งประชาธิปไตยหรือแม้แต่ประชาธิปไตยเองก็สามารถใช้ระบบยุติธรรมในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ถือครองอำนาจรัฐ ซึ่งทำให้ศาลกลายมาเป็นจุดรวมของการโต้แย้งถกเถียงกันระหว่างรัฐกับสังคม (State-Society Contention) และส่งผลต่อการทำให้การเมืองแบบอำนาจนิยมอยู่ในอำนาจของศาล (A Judicialization of Authoritarian Politics) และระบบกฎหมาย หรือก็คือ การที่รัฐอำนาจนิยมแทรกแซงหรือใช้ศาลและกฎหมายในการจัดการกับประเด็นทางการเมืองต่างๆ รวมทั้ง การควบคุมสังคมและจัดการกับฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง เพื่อควบคุมบุคคลที่รัฐเห็นว่าเป็น “อันตรายทางการเมือง” (Political Dangers) (Haberkorn, 2018) อันส่งผลต่อปัญหาแบบนิติรัฐอภิสิทธิ์ โดยในประเด็นนี้ ธงชัย วินิจกุลกล่าวว่า นิติรัฐอภิสิทธิ์ก็คือ ระบบกฎหมายแบบของไทยที่ให้อภิสิทธิ์แก่รัฐในการใช้อำนาจละเมิดทรัพย์สินเอกชนและสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้เพื่อประโยชน์สาธารณะ ทั้งในระบบกฎหมายปกติและในสภาวะยกเว้น ประโยชน์สาธารณะและโดยเฉพาะที่สำคัญสุดของไทยก็คือ “ความมั่นคงของชาติ” และผู้ที่ได้ใช้กฎหมายแบบนิติรัฐอภิสิทธิ์นี้้อย่างมากมาย คือ กองทัพ ซึ่งนิติรัฐอภิสิทธิ์แบบนี้เป็นสิ่งที่สร้างความชอบธรรมแก่การงดใช้ระบบกฎหมายปกติและสร้าง “สภาวะยกเว้น” (The State of Exception) ที่อยู่ภายใต้กฎอัยการศึก กฎหมายความมั่นคง หรือกฎหมายพิเศษอื่นๆ เช่น คำสั่งคณะรัฐประหาร โดยใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ โดยคณะปฏิวัติหรือรัฐประหารเป็นเสมือนกับผู้ปกป้องคุ้มครองประเทศชาติ เพื่อส่วนรวมจึงต้องพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือ มักเรียกว่า “ความมั่นคงของชาติ” ซึ่งอยู่เหนือกว่าส่วนบุคคล จนนำไปสู่การละเมิดและจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือปัจเจกบุคคลได้” (ธงชัย วินิจกุล, 2563)

ทั้งนี้ อำนาจนิยมแบบนิติรัฐอภิสิทธิ์จึงเป็นไปเพื่อป้องกันการสูญเสียอำนาจและคงรักษาไว้ซึ่งระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการไว้ให้ยาวนานที่สุด และส่งผลให้ศาลกลายเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญตัวหนึ่งในการใช้อำนาจและควบคุมคนที่เห็นต่างจากรัฐหรือผู้ถือครองอำนาจ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจอภิสิทธิ์และควบคุมคนและสังคมผ่านศาลและกฎหมายของรัฐบาลอำนาจนิยมก็สามารถนำไปสู่การเคลื่อนไหวต่อต้านที่ชอบธรรม (Rightful Resistance) ของกลุ่มคนและเครือข่ายในสังคมที่ต้องการต่อต้านอำนาจรัฐและ

มุ่งหวังกระบวนการยุติธรรมที่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐขึ้นมาได้ (Moustafa & Ginsburg, 2008) ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม และเป็นปัญหาความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่เองบนฐานของกฎหมายและความยุติธรรม เพราะรัฐไม่สามารถสร้างความยุติธรรมที่แท้จริงและอยู่บนฐานของกฎหมายที่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นมาได้

ดังนั้น การใช้กระบวนการยุติธรรมและประเด็นเรื่องของความมั่นคงในการทำลายและสกัดกั้นการเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายตรงข้ามอย่างไม่ชอบธรรมและปล่อยปละละเลยให้ความรุนแรงดังกล่าวเกิดขึ้น โดยปราศจากการควบคุมตรวจสอบและเปิดเผยข้อเท็จจริงจึงยังคงเป็นปัญหาความยุติธรรมอย่างหนึ่งของรัฐไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะการปกครองโดยระบอบทหารที่นำไปสู่การใช้อำนาจของรัฐผ่านกฎหมายเพื่อใช้ควบคุมบังคับฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามทางการเมือง ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นคุณลักษณะของรัฐไทยสมัยใหม่ในแบบที่ Tyrell Haberkorn เรียกว่า “ความไม่ชอบธรรมของรัฐด้วยความรุนแรงและการลอยนวลเหนือความผิด” (Illegitimate State Violence and Impunity) (Haberkorn, 2011) เฉกเช่นเดียวกับในกรณีของนายอนันต์และพวก กลุ่มสหพันธ์ชาวนาชาวไร่และกรรมกร และนักศึกษาที่รวมตัวกันเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องและปกป้องไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาธิปไตยและความเสมอภาคทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมต่อรัฐ แต่กลับถูกมองว่าเป็นการรวมกลุ่มของกบฏผู้ฝึกฝนลัทธิคอมมิวนิสต์ และเป็นการรวมตัวที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติหรือสร้างความปั่นป่วนไม่สงบเรียบร้อยภายในชาติที่ต้องควบคุมและกำจัด มากกว่าการมองว่าเป็นการแสดงออกถึงสิทธิเสรีภาพและความต้องการมีส่วนร่วมตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยและการเมืองที่เป็นเรื่องของชีวิตของผู้คนในสังคม

ในแง่รัฐไทยจึงประสบกับปัญหาวิกฤติความยุติธรรมในแบบรัฐอำนาจอภิสิทธิ์มานานแล้ว ตั้งแต่ก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และปัญหานี้ก็ยังไม่เคยได้รับวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาและแก้ไข แต่กลับทวีความรุนแรงมากขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ายังคงมีกรณีปัญหาความยุติธรรมจากการใช้อำนาจแบบรัฐอภิสิทธิ์อำนาจนิยมอื่นๆ อีกมากมายที่ไม่ได้ถูกนำมาเปิดเผยความจริงและวิพากษ์ถกเถียงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่จะมุ่งไปสู่สังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาคได้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รัฐและสังคมไทยจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหามานาจอภิสิทธิ์ซึ่งจะต้องแก้ไขที่รากฐานของโครงสร้างระบอบอำนาจนิยม ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย รวมทั้งระบบยุติธรรมของไทยที่พึ่งอยู่บนฐานของนิติรัฐและการปกป้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากกว่าการปกป้องอำนาจรัฐและช่วยสถาปนาสถานะการยกเว้นจากความผิดของผู้ใช้อำนาจรัฐที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนและกฎหมายของรัฐ

4. กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณรองศาสตราจารย์มลิวัลย์ ภัคดีประไพ ที่กรุณาเอื้อเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณอนันต์ ภัคดีประไพ และขอขอบคุณอาจารย์กุลธิดา ศรีวิเชียร ที่ให้คำแนะนำและช่วยประสานบุคคลในครอบครัวของคุณอนันต์ ภัคดีประไพ ให้แก่ผู้เขียน รวมทั้งผู้เขียนขอขอบรองศาสตราจารย์ ดร.มังกร ทองสุตติ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามที่ทำให้ข้อมูลส่วนหนึ่ง ทั้งนี้ ผู้เขียนขออุทิศบทความฉบับนี้แก่คุณอนันต์ ภัคดีประไพ และครอบครัวด้วยความเคารพและขอบคุณยิ่ง รวมทั้งขอใหบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้กับความยุติธรรมและความรุนแรงในรัฐไทย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- จำลอง ทองดี. (ม.ป.ป.). *อุทัย พิมพ์ใจชน บนเส้นทางการเมืองที่ท้าทาย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาผู้นำทางการเมือง.
- ชาติชาย มุกสง. (2559). *รัฐประหาร พ.ศ. 2514*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2563, จาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=รัฐประหาร_พ.ศ._2514
- ไทยโพสต์. (2561, 24 พฤษภาคม). *ความเหมือน และความแตกต่าง การเมืองยุคถนนอมกับรัฐบาล คสช.* สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2563, จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/9837>.
- ไทเรล ฮาเบอร์คอร์น. (2560). *การปฏิวัติที่ถูกตัดตอน ชาวนา นักศึกษา กฎหมายและความรุนแรงในภาคเหนือของไทย*. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.
- ธงชัย วินิจกุล. (2563). *นิติรัฐอธิปไตยและราชานิติธรรม ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของ Rule by Law แบบไทย*. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2563, จาก www.academia.edu/42188654/2020_2563_นิติรัฐอธิปไตยและราชานิติธรรม_ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของ_Rule_by_Law_แบบไทย
- ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515. (2515, 15 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 89 ตอนที่ 192 ฉบับพิเศษ. หน้า 1-12.

- นรนิติ เศรษฐบุตร. (2559). 9 มีนาคม พ.ศ. 2515. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2563, จาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=9_%E0%B8%A1%E0%B8%B5%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%A1_%E0%B8%9E.%E0%B8%A8._2515
- เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน. (2561). บ้านเมืองของเราลงแดง: แง่มุมทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, และอัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บ.ก.). *ตุลา-ตุลา สังคม-รัฐไทย กับความรุนแรงทางการเมือง* (น.156-214). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการจดทะเบียนพรรคการเมือง. (2518, 19 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ*. เล่ม 92 ตอนที่ 193. หน้า 1-551.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2558). พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร.7: ชีวิตประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง. ใน *สรณ ขจรเดชกุล (บ.ก.). การเมืองวัฒนธรรมไทย ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ* (น. 57-68). นนทบุรี: ฟาเดียวกัน.
- ปวย อึ้งภากรณ์. (2515). *จดหมายจากนายเข้ม เย็นยิ่ง ถึงนายท่าน เกียรติกิจ ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2563, จาก <http://puey-ungpakorn.org/index.php/archives?id=272>
- ปิยะบุตร แสงกนกกุล. (2559). *ปิยะบุตร แสงกนกกุล: ศาลไทยกับรัฐประหาร (1)*. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2563, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_743
- พระราชบัญญัติยกเลิกคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติที่ 36/2515 ลงวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2515 พ.ศ. 2517. (2517, 25 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ*. เล่ม 91 ตอนที่ 11. หน้า 1-3.
- พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 หมวด 2 มาตรา 113. (2499, 15 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ*. เล่ม 73 ตอนที่ 95. หน้า 1-114.
- ศักรพร ถิรศิริกุล. (2549). *กระบวนการกำหนดนโยบายปฏิรูปที่ดินของประเทศไทย: ศึกษากรณีกฎหมายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. (2539). *ปัญหาทางกฎหมายบางประการเกี่ยวกับการปฏิวัติ*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2518). คำแถลงนโยบายของรัฐบาล ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2518 (สามัญสมัยแรก) วันพุธที่ 19 มีนาคม 2518. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2563, จาก https://library2.parliament.go.th/giventake/content_sp/sp36.pdf
- สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร. (2539). ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- หนังสือที่ระลึกงานฌาปนกิจของคุณพ่ออรุณ ภัคดีประไพ. (2558). พิษณุโลก: หจก.สุรสีห์กราฟฟิค.
- อนันต์ ภัคดีประไพ. (2532). นโยบายกับมติของคณะรัฐมนตรีไทย ระหว่าง พ.ศ. 2518-2523. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Haberkorn, T. (2011). *Revolution Interrupted Farmers, Students, Law, and Violence in Northern Thailand*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- _____. (2018). In *Plain Sight: Impunity and Human Rights in Thailand*. Wisconsin, Madison: University of Wisconsin Press.
- Moustafa, T. & Ginsburg, T. (2008). Introduction: The Functions of Courts in Authoritarian Politics. In Ginsburg, T. (Ed.). *Rule by Law: The Politics of Courts in Authoritarian Regimes* (pp. 1-22). New York: Cambridge University Press.